

BEATA ZARZYCKA

Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II
Lublin

PSYCHOLOGICZNE KORELATY KRYZYSU W TRAKCIE FORMACJI ZAKONNEJ

„Formacja zakonna stanowi proces kształtowania kompetencji do życia zakonnego, w którym czynnikiem motywującym jest religijność człowieka”¹. Kształtowanie kompetencji akcentuje progresywny aspekt procesu formacyjnego – układ zmian zmierzających ku wyższej jakości życia zakonnego. W dynamice formacyjnej można jednak mówić również o etapach swoistej nieadaptacyjności człowieka do zewnętrznych struktur formacyjnych. Psychologia posługuje się w tym miejscu pojęciem kryzysu.

Słowo *kryzys* w swym oryginalnym, językowym znaczeniu oznacza punkt, w którym dokonuje się jakaś ważna zmiana w życiu człowieka. Poszerzenie znaczenia tego słowa spowodowało, że odnosimy je do wielu trudnych lub patologicznych sytuacji psychologicznych albo do określonych zaburzeń rozwoju lub funkcjonowania człowieka².

Teorię kryzysu w psychologii opracował na początku lat sześćdziesiątych XX w. G. Caplan. Zdefiniował on kryzys jako krótkotrwały rozstrój psychiczny, zdarzający się od czasu do czasu, kiedy człowiek zmaga się z problemami żywioowymi okresowo przekraczającymi jego możliwości adaptacyjne. Kryzys polega na zaburzeniu homeostazy. Funkcjonowanie organizmu ulega dezorganizacji z powodu czasowej niezdolności mechanizmów homeostatycznych do osiągnięcia równowagi, z powodu zmian w otoczeniu. Stan ten prowadzi w dalszej perspektywie do wypracowania nowych mechanizmów adaptacyjnych³. G. Allport zdefiniował kryzys jako sytuację emocjonalnego i umysłowego stresu, wymagającą od człowieka zmian perspektyw w ciągu krótkiego czasu. Człowiek przeżywający

¹ B. Zarzycka, *Psychologiczne komponenty formacji zakonnej*, „Życie Konsekwowane”, 5 (2003), s. 89.

² Por. P. Oleś, *Zjawisko kryzysu psychicznego*, w: *Wykłady z psychologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, A. Januszewski, P. Oleś, T. Witkowski (red.), t. 6, Lublin 1992, s. 397–398.

³ Por. tamże, s. 398–399.

kryzys nie potrafi swojej aktualnej, traumatycznej sytuacji zredukować do znanych, rutynowych sposobów funkcjonowania ani posłużyć się prostymi, nawykowymi sposobami przystosowania⁴. Zdaniem Lazarusa⁵ kryzys implikuje obecność wymagań, na które narażona jest osoba lub grupa osób, a którym nie potrafi sprostać lub jest na granicy radzenia sobie z sytuacją. Przytoczone definicje akcentują odmienne aspekty kryzysu: dynamikę reakcji emocjonalnych (Caplan), nieadaptacyjność funkcjonowania człowieka w konfrontacji z nagłą zmianą perspektywy życiowej (Allport) lub wymagania przekraczające aktualne możliwości radzenia sobie człowieka (Lazarus).

W prezentowanym opracowaniu podjęto próbę analizy doświadczeń kryzysowych, pojawiających się w trakcie formacji zakonnej. Kryzys na etapie formacji zakonnej można rozumieć jako moment niepewności w procesie przeobrażenia osobistego, doświadczenie braku przystosowania u człowieka, który zmienia perspektywę własnego życia, etap przejściowy między jednym systemem, który traci swą prawomocność, i drugim, który się rodzi⁶. W dynamice procesu formacyjnego – wyzwalanej konfrontacją *ja* – psychologicznego z propozycją formacyjną płynącą ze strony środowiska zakonnego – pojawiają się okresy psychologicznej niepewności, nieadekwatności i nieadaptacyjności, tj. momenty kryzysowe. W tym znaczeniu kryzysy formacyjne wydają się bliskie kryzysom rozwojowym. Wynikają bowiem z konieczności podejmowania nowych zadań i ról powiązanych z etapem życia oraz kształtowaniem adekwatnych kompetencji⁷.

Treść kryzysów powiązanych z procesem formacji zakonnej wydaje się wyznaczana, m.in. specyfiką struktury życia zakonnego⁸. W prezentowanych badaniach uwzględniono 5 kryzysów różniących się z uwagi na przedmiot i jego siłę motywacyjną: kryzys wartości i ideałów, kryzys gorliwości, kryzys zaufania do ludzi, kryzys wiary oraz kryzys powołania⁹.

Przedmiotem prezentowanego opracowania jest poszukiwanie psychologicznych korelatów kryzysu, pojawiającego się na etapie formacji zakonnej. Korelaty te obejmują elementy dwójakiego rodzaju. Pierwsze sprowadzają się do pięciu wymiarów osobowości wyodrębnionych w modelu Wielkiej Piątki P.T. Costy i R.R. McCrae. Drugie – to posiadany przez człowieka obraz siebie, a dokładnie – poczucie zmian w obrazie siebie.

⁴ Por. Z. Płużek, *Psychologia pastoralna*, Kraków 2002, s. 124.

⁵ Por. tamże, s. 125.

⁶ Por. B. Goya, *Psychologia i życie konsekrowane*, Warszawa 2004, s. 77; G. Arana, *Significado de la vida religiosa en la actual crisis social*, Confer 1993; L. De Candido, *Crisi*, w: *Nuovo Dizionario di Spiritualità*, Roma 1982, s. 336–354.

⁷ Nie można jednak wykluczyć kryzysów uwarunkowanych podmiotowo – zwłaszcza niedojrzałością człowieka. Problematyka ta nie mieści się w ramach niniejszego opracowania.

⁸ Por. B. Zarzycka, *Osobowość i formacja. Psychospołeczne uwarunkowania poczucia zmian w obrazie siebie w trakcie formacji zakonnej* TN KUL, Lublin 2005, s. 210–211.

⁹ Por. A. Jacyniak, Z. Płużek, *Świat ludzkich kryzysów*, Kraków 1996, s. 71.

Problem niniejszego artykułu sprowadza się do poszukiwania osobowościowych korelatów kryzysu oraz próby analizy powiązań kryzysu z poczuciem zmian w obrazie siebie, w trakcie formacji zakonnej. Uzupełnieniem problemu badawczego jest analiza sposobów radzenia sobie z kryzysem w trakcie formacji zakonnej.

Przeprowadzone badania empiryczne są próbą poszukiwania odpowiedzi na pytania: (1) Czy osoby przygotowujące się do życia zakonnego, doświadczają kryzysu w trakcie swojej formacji zakonnej? (2) Jaka jest współzależność kryzysu z cechami osobowości? (3) Czy i w jak sposób kryzys różnicuje badanych w zakresie poczucia zmian w obrazie siebie, w trakcie formacji zakonnej?

Oczekiwane odpowiedzi na tak sformułowane pytania sprowadzają się do następujących hipotez badawczych:

Hipoteza 1: Kandydatki do życia zakonnego doświadczają kryzysu w trakcie formacji.

Hipoteza 2: Kryzys ma osobowościowe korelaty.

Hipoteza 3: Doświadczenie kryzysu różnicuje badanych w zakresie poczucia zmian w obrazie siebie.

METODA I GRUPA

Wzajemne zależności między osobowością i doświadczeniem kryzysowym oraz poczuciem zmian w obrazie siebie ustalono empirycznie za pomocą Skali do badania formacji zakonnej¹⁰, Kwestionariusza Osobowości (NEO-FFI) P.T. Costy i R.R. Mc Crae oraz Testu Przysiotników (ACL) H.G. Gougha i A.B. Heilbruna.

1. Skala do badania formacji zakonnej

Skala do badania formacji zakonnej¹¹ składa się z trzech części. W prezentowanych badaniach zastosowano wyłącznie część drugą dotyczącą kryzysu.¹² Tworzy ją 5 pytań, dotyczących rodzaju przeżytego kryzysu, sposobu jego rozwiązania, oceny uzyskanej pomocy oraz antycypacji sposobu rozwiązania kryzysu w przyszłości.

¹⁰ Skala do badania formacji zakonnej jest zmodyfikowaną wersją Ankiety do badania poczucia zmiany siebie, opracowanej przez J.B. Soińskiego. Por. J.B. Soiński, *Poczucie zmiany osobowości w okresie ścisłej formacji w Zakonach Braci Mniejszych*, Lublin 1996, ss. 309, promotor prof. dr hab. Z. Płużek, seminarium z psychologii klinicznej i osobowości, masz., sygn. AU KUL N. S. d 123, 278–280.

¹¹ Por. B. Zarzycka, dz.cyt., s. 108–110.

¹² Część pierwsza poświęcona jest formacyjnym uwarunkowaniom zmiany siebie, część trzecia – problematyce wartości.

Metoda uwzględnia 5 kryzysów formacyjnych¹³: (1) kryzys wartości i ideałów, w którym głównym problemem są kwestie wartości i ideałów, zajmujących centralną pozycję w osobowości oraz odgrywających kluczową rolę w celowych zachowaniach człowieka; (2) kryzys gorliwości, przejawiający się obniżeniem motywacji człowieka do realizowania wybranych wartości oraz poszukiwaniem alternatywnych, zwykle łatwiejszych form i sposobów osiągania oczekiwanych celów; (3) kryzys zaufania do ludzi, w którym podstawowy obszar ambiwalencji wyznacza płaszczyzna relacji interpersonalnych, a zwłaszcza wspólnota zakonna; kryzys ten jest rezultatem licznych, pejoratywnych doświadczeń we wspólnocie, braku poczucia własnej wartości lub konsekwencją nieprzebaczonej krzywdy; (4) kryzys powołania, w którym radykalna wierność Bogu na drodze życia zakonnego przestaje być dla człowieka czymś istotnym i ważnym, a zastępują ją alternatywne opcje realizowania własnego życia, postrzegane jako ważniejsze lub atrakcyjniejsze od uprzednio wybranej drogi powołania oraz (5) kryzys wiary – dotyczący głównie doświadczeń religijnych i związanych z nimi przeżyć o charakterze nasilających się wątpliwości w wierze, np. odnośnie do istnienia Boga, sensu religii i Kościoła.

Skala do badania formacji zakonnej spełnia podstawowe wymogi standaryzacji i obiektywności. Rzetelność oceniona metodą powtórnego badania (retest) 25 osób w odległości 1 miesiąca ma wartość $r=0,81$. Trafność teoretyczna ustalona metodą sędziów kompetentnych na skali 11-stopniowej wynosi 10,6¹⁴. Użyte wartości psychometryczne pozwalają przypuszczać, że metoda dobrze ujmuje badaną rzeczywistość.

2. Inwentarz Osobowości NEO-FFI P.T. Costy i R.R. Mc Crae

Inwentarz Osobowości NEO-FFI w opracowaniu P.T. Costy i R.R. Mc Crae służy do diagnozy pięciu cech osobowości: neurotyczności (Neu), ekstrawersji (Eks), otwartości na doświadczenie (Otw), ugodowości (Ugd) i sumienności (Sum). Metoda zawiera 60 pozycji – po 12 w każdej ze skal oraz 5-stopniowe kontinuum odpowiedzi¹⁵.

W badaniach zastosowano polską adaptację NEO-FFI. Rzetelność polskiej wersji, szacowana za pomocą współczynnika zgodności wewnętrznej α Cronbacha ma wartość od 0,82 (Sum) do 0,68 (Otw, Ugd). Współczynniki te są niższe niż w wersji oryginalnej, ale psychometrycznie akceptowalne. Ocenę trafności NEO-FFI powiązano z próbą weryfikacji tezy Costy i Mc Crae o realności, nie-

¹³ Por. A. Jacyniak, Z. Płużek, dz. cyt., s. 76–92, 111.

¹⁴ Funkcję sędziów kompetentnych pełniły osoby odpowiedzialne za formację w instytutach zakonnych żeńskich (N=12).

¹⁵ Por. B. Zawadzki, J. Strelau, P. Szczepaniak, M. Śliwińska, *Inwentarz osobowości NEO – FFI Costy i Mc Crae. Podręcznik*, Warszawa 1998, s. 77–80.

zmienniczości i biologiczności pięciu cech osobowości. Uzyskane wyniki sugerują, że wszystkie cechy Wielkiej Piątki spełniają kryterium realności i uniwersalności. Ugodowość i ekstrawersja spełniają kryterium niezmienniczości, a w mniejszym stopniu kryterium biologiczności. Otwartość i sumienność spełniają kryterium odziedziczalności, ale w małym stopniu są reprezentowane w strukturze biologicznych cech osobowości. Neurotyczność spełnia wszystkie kryteria teoretyczne. Uzyskane wartości współczynników rzetelności pozwalają na stosowanie inwentarza w badaniach naukowych¹⁶.

3. Lista Przymiotników (ACL) H.G. Gougha i A.H. Heilbruna

Lista Przymiotników Gougha i Heilbruna jest jedną z najbardziej popularnych metod, służących do bogatych i wieloaspektowych diagnoz obrazu siebie¹⁷.

Zastosowana w badaniach wersja metody z 1980 r. składa się z 300 przymiotników, opisujących 37 wymiarów osobowości, uporządkowanych w pięciu grupach¹⁸: (1) modus operandi – 4 skale pełniące funkcję kluczy kontrolnych; (2) skale potrzeb – 15 skal zoperacjonalizowanych opartych na Murraya koncepcji potrzeb; (3) skale tematyczne – 9 skal mierzących zachowania interpersonalne; (4) skale analizy transakcyjnej – 5 skal powstałych na podstawie Berne'a teorii analizy transakcyjnej; skale twórczości i inteligencji – 4 skale powstałe według Welsha teorii inteligencji i twórczości.

Test spełnia wymogi obiektywności i standaryzacji. Obliczono rzetelność poszczególnych skal, rzetelność przymiotników oraz zgodność ocen obserwatorów, oceniających tę samą osobę¹⁹. Współczynniki stabilności poszczególnych przymiotników wahały się od 0,01 do 0,86 ($M=0,54$). Rzetelność poszczególnych skal określono metodą retestu po 10 tygodniach, 6 miesiącach oraz 5,5 roku. Współczynniki korelacji obliczono dla grup: 56, 23, 100 i 34-osobowych. Najniższe wartości (0,25, 0,26, 0,31) uzyskano w badaniach z najdłuższym odstępem czasowym, najwyższe (0,90, 0,86, 0,84, 0,82) – z odstępem 10-tygodniowym²⁰.

¹⁶ Por. tamże, s. 50–52, 54–59.

¹⁷ Por. H.G. Gough, A.B. Heilbrun, *The Adjective Check List. Manual*. Consulting Psychologists Press 1980, s. 1. Zob. M. Oleś, P. Oleś, *Test przymiotnikowy Gougha i Heilbruna a Kwestionariusz Osobowości Cattella 16 PF. Analiza współzależności*, w: „Roczniki Filozoficzne”, 37–38 (1989–1990), 4, s. 171. W prezentowanych badaniach wykorzystano metodę ACL do opisu ja – retrospektywnego, ja – aktualnego oraz do oceny wielkości poczucia zmiany siebie.

¹⁸ Por. H.G. Gough, A.B. Heilbrun, dz. cyt., s. 4. Zob. A. Juros, P. Oleś, *Struktura czynnikowa i skupieniowa Testu Przymiotnikowego ACL H.G. Gough'a i A.B. Heilbruna (przydatność dla diagnostyki psychologicznej)*, masz., Pracownia Psychometryczna KUL JP II, sygn. 302/1s, s. 2–3.

¹⁹ Por. W. Prężyna, *Motywacyjne korelaty centralności przedmiotu postawy religijnej*, „Roczniki Filozoficzne”, 25 (1977), 4, s. 55; R.Ł. Drwał, *Adaptacja kwestionariuszy osobowości*, Warszawa 1995, s. 84.

²⁰ Zob. J. Szymoń, *Lęk i fascynacja. Osobowościowe korelaty lęku i fascynacji w przeżyciu religijnym*. Lublin 1999, s. 59.

Zgodność ocen obserwatorów opisujących tę samą osobę okazała się zależna od warunków i czasu obserwacji oraz przygotowania obserwatorów. Generalnie Gough uzyskiwał duże i zadowalające miary zgodności oszacowań²¹.

Podjęto również próbę oceny rzetelności polskiej wersji metody. W badaniach studentów (155 kobiet i 127 mężczyzn) współczynniki zgodności wewnętrznej (α Cronbacha) wahały się w grupie kobiet w granicach od 0,45 (CrS) do 0,93 (Fav), przy średniej $M=0,72$, a w grupie mężczyzn od 0,40 (Cha) do 0,94 (Fav), przy średniej $M=0,73$. Podobne wyniki uzyskano w badaniach amerykańskich²². Trafność wewnętrzną ustalono metodą sędziów kompetentnych ($N=19$), trafność zewnętrzną – za pomocą korelacji z wynikami innych testów, np. WISKAD, TAT, CPI. Nie ustalono trafności całego testu, ale trafność poszczególnych skal²³. Uwzględniając zalety metody, należy zwrócić uwagę, że posługujemy się jedynie adaptacją wersji amerykańskiej i amerykańskimi normami, stąd uzyskane wyniki należy interpretować z ostrożnością.

4. Grupa badana

Badaniami objęto osoby odbywające początkową formację zakonną w zgromadzeniach żeńskich ($N=226$), w wieku od 19 do 30 lat ($M=23,68$). Staż życia zakonnego badanych zawiera się w przedziale od 2 do 6 lat ($M=3,35$).²⁴ Najliczniej reprezentowana jest grupa z 3-letnim doświadczeniem życia zakonnego ($N=141$; 62%). Wśród badanych przeważają osoby z wykształceniem średnim ($N=177$; 78,32%). Mniej liczne są grupy z wykształceniem zawodowym ($N=30$; 13,27%), wyższym ($N=15$; 6,64%) i podstawowym ($N=4$; 1,77%).

WYNIKI BADAŃ

Prezentacja oraz liczbowa analiza wyników badań empirycznych stanowią zasadnicze zadanie tej części opracowania.

Przeważająca większość badanych osób ($N=197$; 87,17%) przyznaje się do doświadczenia momentu kryzysowego w trakcie formacji zakonnej. Tylko u 29 siostr (12,83%) formacja przebiegała bez doświadczeń niepewności i ambiwalencji. Badane osoby różnią się treściową specyfiką przeżywanych kryzysów. Do sfer najbardziej narażonych na wahania w trakcie formacji należą: zaufanie do ludzi ($N=70$; 30,97%), powołanie ($N=45$; 19,90%) oraz wartości i ideały ($N=39$;

²¹ Por. H.G. Gough, A.B. Heilbrun, dz.cyt. s. 30–34.

²² Zob. A. Juros, P. Oleś, dz.cyt., s. 43.

²³ Por. W. Prężyna, dz.cyt., s. 56.

²⁴ Wszystkie osoby mają za sobą etap formacji zakonnej w nowicjacie.

17,26%). Stosunkowo rzadsze są kryzysy gorliwości (N=26; 11,50%) i wiary (N=17; 7,52%).

1. Osobowościowe korelaty kryzysu w życiu zakonnym

W pierwszym etapie analiz poszukiwano osobowościowych uwarunkowań doświadczeń kryzysowych. Chodziło zatem o znalezienie odpowiedzi na pytanie o potencjalne powiązania między cechami osobowości i obecnością kryzysu. Różnice w zakresie cech osobowości między grupą doświadczającą i nie doświadczającą kryzysu przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Różnice międzygrupowe w skalach NEO-FFI

NEO-FFI	Kryzys		Brak kryzysu		Test t	
	M	SD	M	SD	t	p<
Neurotyczność	5,19	2,09	5,07	1,75	0,29	–
Ekstrawersja	5,25	1,94	5,07	1,58	0,49	–
Otwartość	3,82	1,76	3,59	1,78	0,66	–
Ugodowość	6,78	2,11	5,90	2,08	2,12	0,05
Sumienność	6,57	1,84	6,07	1,85	1,37	–

Badania pokazały, że osobowość nie stanowi istotnego predyktora doświadczeń kryzysowych – stąd nie ma zasadniczo różnic w cechach osobowości mierzonych testem NEO-FFI między grupą kryzysującą i niekryzysującą. Jedyny wyjątek stanowi skala ugodowości. Doświadczenia kryzysowe pojawiają się u osób z wyraźną tendencją do podporządkowania i uległości w relacjach interpersonalnych ($p < 0,05$).

Analiza powiązań treściowej specyfiki kryzysów z cechami osobowości, także nie ujawniła statystycznie istotnych zależności. Można zatem wnosić, że płaszczyzna cech osobowości nie wyznacza bezpośrednio sfery funkcjonowania podlegającej kryzysowi.

2. Kryzys a poczucie zmiany siebie w trakcie formacji zakonnej

W tej części podjęto próbę analizy powiązań poczucia zmian w obrazie siebie z doświadczeniem kryzysu. Za kryterium oceny poczucia zmiany uznano różnicę między samooceną retrospektywną (*ja* przed formacją zakonną) oraz samooceną aktualną (*ja* po formacji zakonnej). Uzyskany wskaźnik odległości stanowi empiryczną miarę wielkości poczucia zmiany siebie w procesie formacji zakonnej.

Osoby doświadczające w trakcie formacji kryzysu różnią się statystycznie istotnie poczuciem zmiany w 8 wymiarach obrazu siebie: *liczba wybranych przy-*

miotników negatywnych (Unfav $p < 0,05$), *potrzeba wytrwałości* (End $p < 0,05$), *potrzeba rozumienia siebie i innych* (Int $p < 0,05$), *potrzeba opiekowania się* (Nur $p < 0,05$), *zdolności przywódcze* (Mls $p < 0,05$), *rodzic opiekuńczy* (NP $p < 0,01$), *dziecko wolne* (FC $p < 0,05$) oraz *niska oryginalność, niska inteligencja* (A-3 $p < 0,05$) (tab. 2).

Tabela 2. Różnice w poczuciu zmiany siebie u osób przeżywających i nie przeżywających kryzysu w skalach ACL, w których uzyskano statystycznie istotne różnice

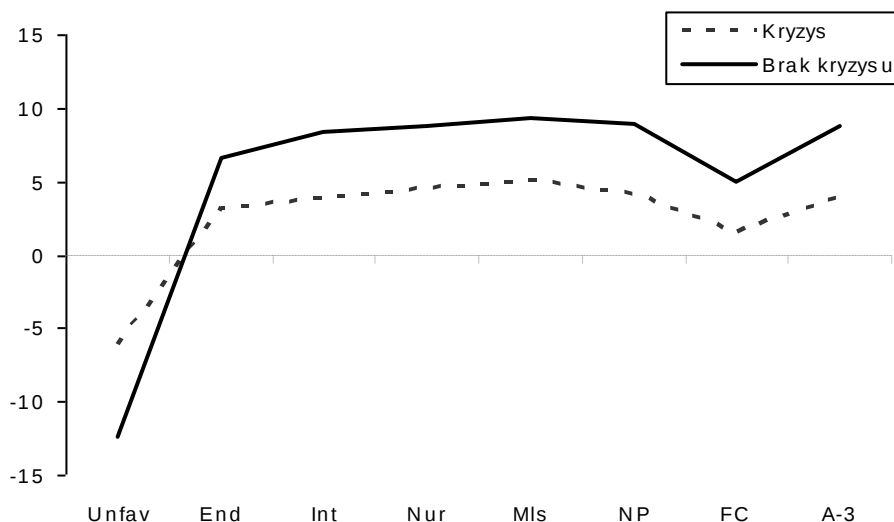
ACL	Kryzys						Brak kryzysu						Test t ²⁵	
	Retrosp.		Aktualny		D ²⁶		Retrosp.		Aktualny		D			
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	t	p<
Unfav	55,05	10,44	48,88	8,54	–	9,81	60,83	16,12	48,41	8,67	–	13,81	2,35	0,05
End	49,05	9,61	52,28	8,32	3,24	8,01	46,83	10,62	53,41	8,11	6,59	9,17	–	0,05
Int	42,39	9,58	46,24	8,42	3,85	10,15	37,34	10,43	45,72	8,82	8,38	8,85	–	0,05
Nur	43,93	9,89	48,47	8,65	4,54	8,58	39,83	9,93	48,52	8,51	8,69	8,66	–	0,05
Mls	41,81	8,27	46,94	7,54	5,14	9,25	38,38	9,31	47,69	6,07	9,31	7,49	–	0,05
NP	45,28	9,19	49,48	8,12	4,20	8,12	41,38	9,30	50,31	8,56	8,93	8,41	–	0,01
FC	44,81	10,90	46,39	9,77	1,58	7,44	41,72	10,46	46,66	9,86	4,93	9,08	–	0,05
A-3	48,25	10,70	52,31	9,94	4,06	10,16	48,25	10,70	53,86	11,17	8,79	10,50	–	0,05

Kierunki doświadczanej zmiany są analogiczne w obydwu grupach. Różnice dotyczą jedynie intensywności poczucia zmiany. Obecność kryzysu jest czynnikiem statystycznie istotnie obniżającym intensywność doświadczanej w trakcie formacji zmiany w wymienionych skalach obrazu siebie (wykres 1).

²⁵ Test t – porównanie wartości wskaźników D dla grupy kryzysującej i niekryzysującej.

²⁶ Wskaźnik odległości między samooceną retrospektywną i aktualną.

Wykres 1. Poczucie zmian w skalach ACL, w których wystąpiły statystycznie istotne różnice między grupą przeżywającą i nie przeżywającą kryzysu

Nie sama jednak obecność kryzysu modyfikuje doświadczaną w trakcie formacji zmianę siebie, ale również jego treść, czyli sfera podlegająca zakwestionowaniu. Grupy zróżnicowane z uwagi na typ przeżywanego kryzysu różnią się w zakresie subiektywnie doświadczanej zmiany siebie w trzech skalach testu ACL: *potrzebie zmiany* (Cha, $p < 0,01$), *gotowości na przyjęcie porady i pomocy od innych* (Crs, $p < 0,05$) oraz *wolnym dziecku* (FC, $p < 0,05$). Analizy post hoc (test Tukeya) ujawniły jedną, statystycznie istotną różnicę w skali Crs ($p < 0,05$) między osobami przeżywającymi kryzys wartości i ideałów oraz kryzys gorliwości. Graficzny rozkład wielkości poczucia zmiany w wymienionych skalach, w grupach wyodrębnionych z uwagi na rodzaj kryzysu przedstawiono na wykresie 2.

Wykres 2. Poczucie zmiany siebie w skalach Cha, Crs i FC w grupach wyodrębnionych z uwagi na typ kryzysu

Obecność mniej lub bardziej intensywnego momentu niepewności, czy też nieadaptacyjności podczas formacji zakonnej w znaczącym stopniu modyfikuje proces nabywania kompetencji do życia zakonnego. Treściowa specyfika obszaru, który podlega kryzysowi, wprowadza dodatkowe zróżnicowanie w zakresie poczucia zmiany w obrazie siebie, w procesie formacyjnym.

3. ROZWIĄZANIE KRYZYSU

Rozwiązanie kryzysu następowało w zróżnicowany sposób. Zestawienie danych odzwierciedlających dwukrotny wybór sposobu radzenia sobie z kryzysem przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Liczbowy i procentowy rozkład odpowiedzi na pytania:

*Do kogo udałaś się po pomoc w czasie kryzysu?**Do kogo dziś udałabyś się po pomoc?*

	Przełożo- na	Współ- siostra	Wychowaw- ca	Inna osoba	Spowied- nik	Inna zakonnica	Psycho- log	Sama rozw.	Razem kiedyś
Przełożona (mistrzynie)	N=59	N=2	N=2	N=2	N=13			N=2	N=80
	29,95%	1,02%	1,02%	1,02	6,60%			1,02	40,61
Współ- siostra	N=4	N=4	N=1		N=10				N=19
	2,03%	2,03%	0,51%		5,08%				964%
Wychowaw- ca	N=1		N=4		N=1				N=6
	0,51%		2,03%		0,51%				3,05%
Inna osoba	N=1			N=1		N=1		N=1	N=4
	0,51%			0,51		0,51%		0,51	2,03%
Spowiednik	N=7	N=2			N=48	N=1			N=58
	3,55%	1,02%			24,37%	0,51%			29,44
Inna zakonnica	N=2				N=2	N=2			N=6
	1,02%				1,02%	1,02%			3,05%
Psycholog	N=1						N=1		N=2
	0,51%						0,51%		1,02%
Sama rozw.	N=5	N=1			N=13	N=1		N=2	N=22
	2,54%	0,51%			6,60%	0,51%		1,02	11,17
Razem dziś	N=80	N=9	N=7	N=3	N=87	N=5	N=1	N=5	N=197
	40,61%	4,57%	3,55%	1,52	44,16%	2,54%	0,51%	2,54	100%
Współczynnik kontyngencji ²⁷ C = 0,788									

Największa grupa badanych (40,61%) zwróciła się po pomoc do przełożonej (mistrzynie) oraz do kierownika duchowego (29,44%). Najmniej badanych szukało pomocy u psychologa (1,02%). W wyborze przewidzianym na przyszłość wzrosła pozycja kierownika duchowego – 44,16% badanych deklaruje chęć szukania u

²⁷ Współczynnik kontyngencji (C) jest opartą na wartościach χ^2 , miarą zależności między zmiennymi skategoryzowanymi zaproponowaną przez Pearsona. Jej zaletą w porównaniu ze zwykłą wartością χ^2 jest to, że jest łatwiej interpretowalna, ponieważ zawsze zawarta jest między 0 i 1 (0 oznacza niezależność zmiennych). Podstawową wadą tej statystyki jest natomiast to, że jej maksymalna wartość górna zależy od rozmiaru tabeli. C może osiągnąć wartość 1, jedynie dla nieskończonej liczby kategorii. Poważną wadą miar kontyngencji jest to, że nie są one łatwo interpretowalne w terminach prawdopodobieństwa lub proporcji zmienności jak to ma miejsce np. dla współczynnika korelacji Pearsona. Należy jednak dodać, że nie istnieją żadne miary relacji między zmiennymi skategoryzowanymi, które by umożliwiały taką jasną interpretację. Por. W.L. Hays, *Statistics*, Fort Worth 1994, s. 866–869.

niego pomocy. Pozycja przełożonej (mistrzyni) utrzymała swoją stabilność. Zaufanie do współsiostry w formacji nieco spadło, a wzrosło zaufanie do innego zakonnika, spoza pionu wychowawczego. Tendencję spadkową ujawnia zaufanie do własnych umiejętności rozwiązywania kryzysów – zaledwie 2,54% badanych próbowałoby samodzielnie radzić sobie z kryzysem.

Wysoka wartość współczynnika kontyngencji ($C=0,788$) pozwala wnioskować o dużej zgodności aktualnego wyboru osób pomagających z wyborem przewidywanym na przyszłość – 61% badanych w ogóle nie zmieniło swojej oceny.

Zdecydowana większość badanych ($N=135$; 59,73%) ocenia uzyskaną pomoc jako wystarczającą, pozostałe osoby ($N=62$; 27,43%) – jako niewystarczającą. Grupy te różnią się statystycznie istotnie poziomem sumienności. Grupę oceniającą pomoc jako wystarczającą charakteryzuje wyższa sumienność (tab. 4).

Tabela 4. Porównanie osób oceniających pomoc otrzymaną w trakcie kryzysu jako wystarczającą i niewystarczającą w zakresie skal NEO-FFI

NEO-FFI	Pomoc wystarczająca		Pomoc niewystarczająca		Test t	
	M	SD	M	SD	t	p<
Neurotyczność	5,11	2,05	5,35	2,19	-0,76	–
Ekstrawersja	5,32	1,89	5,11	2,06	0,69	–
Otwartość	3,72	1,83	4,03	1,59	-1,16	–
Ugodowość	6,76	2,06	6,82	2,22	-0,18	–
Sumienność	6,75	1,90	6,18	1,63	2,04	0,05

Ocena skuteczności pomocy w kryzysie wiąże się z dyspozycjami podmiotowymi, rzutującymi istotnie na sposób funkcjonowania jednostki w sytuacji trudnej – z poziomem sumienności.

DYSKUSJA WYNIKÓW

Przeprowadzone badania empiryczne zweryfikowały i potwierdziły wstępne hipotezy badawcze. Przedmiotem tej części opracowania jest psychologiczna interpretacja oraz dyskusja uzyskanych zależności.

Kształtowaniu kompetencji do życia zakonnego towarzyszą doświadczenia kryzysowe – momenty niepewności psychologicznej oraz braku przystosowania do zewnętrznych struktur formacyjnych. Doświadczenia te wydają się powiązane m.in. ze zmianą perspektywy życiowej człowieka – z dotychczasowego środowiska życia na środowisko zakonne, które formułuje bardzo szeroki zakres nowych wymagań oraz oczekuje ich respektowania.

Sytuację psychologiczną człowieka odbywającego formację zakonną można określić słowami: *już nie* i *jeszcze nie*, a więc jako moment przejścia. Poprzedni sposób życia utracił już swoją aktualność, natomiast bieżący nie został jeszcze uznany za własny i wciąż zaskakuje nowością. Potrzeba zatem czasu i osobistego zaangażowania w procesy integrowania własnego życia wokół nowych wartości i zasad. U młodego człowieka, włączającego się w struktury formacyjne, zwykle dominuje na początku entuzjazm i fascynacja nowością życia i ideałem. Jednak stopniowe poznawanie siebie, uzyskiwanie wiedzy o wartościach i zasadach obligujących we wspólnocie, konfrontowanie ich z własnymi dyspozycjami podmiotowymi oraz doświadczanie napięć warunkowanych nieumiejętnością ich realizowania – prowadzi nieuchronnie do pierwszych poważniejszych rozczarowań.

Prace badawcze ujawniły trzy obszary funkcjonowania psycho-społeczno-duchowego badanych osób najbardziej narażone na wahania w trakcie formacji zakonnej: zaufanie do ludzi (30,97%), powołanie (19,90%) oraz wartości i ideały (17,26%). Uzyskane dane korespondują z wynikami badań Elżbiety Raszczyk²⁸, w których płaszczyzna życia wspólnotowego wskazywana jest jako najczęstsze źródło kryzysów i trudności u kobiet konsekrowanych. W grupie mężczyzn częstsze są kryzysy powołania (54%) i gorliwości (37%), natomiast rzadziej załamuje się zaufanie do ludzi (23%)²⁹. Sfera społeczna, świat osób i więzi międzyludzkich jest w zdecydowanie większym stopniu światem kobiet niż mężczyzn. Trudności w życiu interpersonalnym znajdują zatem silniejszy rezonans w psychice kobiet niż w psychice mężczyzn. We wspólnotach zakonnych żeńskich więcej jest pierwiastka uczuciowego. Kobiety wydają się bardziej drobiazgowo i konfliktowe – stąd we wspólnotach żeńskich częstsze są przejawy narzucania znaczeń, określonych preferencji ingerujące w autonomię i podmiotowość sióstr. Ambiwalencje w obszarze powołania mogą wynikać z nieumiejętności znalezienia odpowiedzi na pytanie o kształt swojego życia w strukturach zakonnych oraz adekwatność własnych dyspozycji podmiotowych do jego realizacji. Niekiedy jednak załamanie się linii życia w postaci kryzysu powołania jest wynikiem rozbieżności między wyobrażeniami idealnego obrazu życia zakonnego a jego realiami lub stanowi konsekwencję niemożności wypracowania integralnego obrazu życia zakonnego, tj. połączenia jego zróżnicowanych elementów. Trudno bowiem wyobrazić sobie życie zakonne jako sumę różnych elementów wzajemnie niekompatybilnych oraz potrzeb psychicznych niekiedy rozbieżnych z wartościami życia zakonnego. W kryzysie wartości i ideałów dotychczas uznawane zasady normatywne tracą swoją centralną pozycję oraz moc regulującą zachowanie. Powodem tego mogą być czynniki podmiotowe: brak internalizacji wartości lub ambiwalencje w obszarze

²⁸ Por. E. Raszczyk, *Kryzysy w życiu sióstr klauzurowych*, „Studia z Psychologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim”, red. P. Francuz, P. Oleś, W. Otrębski, t. 9, Lublin 1998, s. 259.

²⁹ Por. J. B. Soiński. *Poczucie zmiany...*, s. 144.

tożsamości, albo czynniki środowiskowe: nieustanny, odbierany jako nużący przekaz treści i silna presja środowiska formacyjnego.

Układ cech osobowości pozostaje zasadniczo w relacji ortogonalnej z doświadczeniem kryzysu. Nie można zatem na podstawie wiedzy o osobowości prognozować obecności lub nieobecności kryzysu u osób poddanych formacji zakonnej. Cechy osobowości nie tylko nie pozwalają na przewidywanie ewentualnych kryzysów w trakcie formacji zakonnej, ale również nie wyjaśniają, które ze sfer są najbardziej narażone na wahania i wątpliwości. Jedyny wyjątek stanowi tu skala ugodowości. Badania potwierdziły, że poziom ugodowości statystycznie istotnie różnicuje grupy kryzysującą i niekryzysującą ($p < 0,05$). Psychologiczna interpretacja tej zależności wymaga prawdopodobnie dalszej weryfikacji. Można jednak przypuszczać, że u osób ugodowych, przeżywających kryzys, za uzewewnętrznianym konformizmem nie podąża wewnętrzna akceptacja i interioryzacja wpływów formacyjnych. Nieadekwatność indywidualnych schematów poznawczych i motywacyjnych do uzewewnętrznianych zachowań prowadzi w rezultacie do załamania się mechanizmów adaptacyjnych i przejawia w postaci kryzysu.

Doświadczenia kryzysowe znacząco modyfikują subiektywnie doświadczaną zmianę w obrazie siebie – zmniejszając jej intensywność. Osoby, które przeżywają w trakcie formacji zakonnej kryzys, mają poczucie, że ich zmiana siebie jest znacząco mniejsza niż u osób nie przeżywających kryzysu. Dotyczy ona skal: *negatywnej liczby przymiotników* (Unfav), *wytrwałości* (End), *kompetencji społecznych* (Int, Nur, FC, NP), *tendencji przywódczych* (Mls) oraz *inteligencji i oryginalności* (A-3). Rezultat ten jest wynikiem nieco zaskakującym. Jest prawdopodobne, że doświadczenie kryzysowe modyfikuje percepcję zmiany siebie – zwiększa poczucie realizmu i krytycyzm, a w konsekwencji czyni samoocena bardziej adekwatny³⁰.

Badania ujawniają szczegółowe powiązania między typem kryzysu i wymiarami obrazu siebie, podlegającymi modyfikacji: *potrzebą zmiany* (Cha), *otwartością na poradnictwo i pomoc* (Crs) oraz *wolnym dzieckiem* (FC). Zależności te wydają się odzwierciedlać znaczące aspekty funkcjonowania człowieka podczas kryzysu. Każdy z kryzysów, z wyjątkiem kryzysu gorliwości, powoduje wzrost koncentracji na sobie oraz lęk przed ingerencją innych osób, czyli brak otwartości na pomoc lub poradnictwo (Crs). W kryzysach wartości i ideałów oraz wiary, człowiek staje się najmniej dysponowany do przyjęcia pomocy od innych osób – najbardziej zamknięty na interwencję z zewnątrz. Grupa przeżywająca kryzys wartości różni się statystycznie istotnie od osób z kryzysem gorliwości ($p < 0,05$). Prawidłowość ta wydaje się zrozumiała, zważywszy na fakt, że kryzysy wartości dotyczą treści pełniących w życiu zakonnym funkcję najbardziej priorytetową.

³⁰ Por. P. Ebersole, J. Flores. *Positive impact of life crises*, „Journal of Social Behaviour and Personality”, 5 (1989), s. 45–52; Zob. P. Oleś, *Wartościowanie a osobowość. Psychologiczne badania empiryczne*, Lublin 1989, s. 170–171.

Kwestie dotychczas centralne tracą zatem swoją moc regulacyjną i wpływ na zachowanie. Pojawia się potrzeba nowego uzasadnienia uprzednio wybranych wartości, a niejednokrotnie powrotu do zaniedbanych wartości. W kryzysie gorliwości zmniejsza się jedynie pierwotne zaangażowanie, rodzi rozczarowanie rozbieżnością między realiami i ideałem, natomiast wartości utrzymują swoją moc sensotwórczą. Człowiek poszukuje nowych informacji i pomocy w wypracowaniu korektywnych sposobów zachowania. Omawiane kryzysy różni zatem przedmiot i jego moc regulacyjna. Receptą na kryzys gorliwości jest mobilizacja oraz uzgodnienie własnych wyobrażeń z realiami. Rozwiązanie kryzysu wartości wydaje się dłuższym procesem zmagania się ze sobą, w którym należy dokonać jakiegoś istotnego przewartościowania w zakresie wartości religijnych. Analizy post hoc (test Tukeya) nie ujawniają wprawdzie statystycznie istotnych różnic w poczuciu zmiany siebie w skalach *wolne dziecko* (FC) i *potrzeba zmiany* (Cha), w grupach zróżnicowanych z uwagi na typ przeżywanego kryzysu, ale wskazują na wyraźne tendencje. U osób przeżywających kryzys wartości najintensywniej wzrasta potrzeba zmiany (Cha) oraz porywczosć (FC). Warto zauważyć, że generalnie podczas kryzysów narastają trudności w panowaniu nad sobą i odraczaniu gratyfikacji (FC) – inaczej jest natomiast w kryzysie wiary. Ten ostatni stwarza specyficzną sytuację psychologiczną, rzutującą na silny spadek napięcia psychicznego – jakby nasilała się obojętność człowieka na jego sytuację egzystencjalną (FC) oraz spadała potrzeba jej modyfikowania (Cha). Człowiekowi przeżywającemu kryzys wiary trudno dostrzec perspektywę wyjścia z kryzysu.

Podczas kryzysu, przeżywanego w trakcie formacji zakonnej, badane osoby odczuwają znaczne zapotrzebowanie na pomoc innych. Największa grupa sióstr rozwiązywała sprawy kryzysu, szukając pomocy u fachowców od formacji: mistrzyni nowicjatu (40,61%) lub spowiednika (29,44%). Odmienne wyniki uzyskano w grupie mężczyzn³¹. Klerycy najczęściej szukali pomocy u kierownika duchowego (63%). Częściej też – w porównaniu z siostrami – samodzielnie rozwiązywali sprawy kryzysu (43%) lub z pomocą zakonników spoza pionu wychowawczego, tj. ze wspólnoty braterskiej (26%). W ponownym wyborze osób wsparcia wzrasta preferencja kierownika duchowego zarówno w grupie sióstr (44,16%), jak i kleryków (89%). Maleje zaufanie do własnych zdolności radzenia sobie z kryzysem – o 8,63% u sióstr i o 12% u kleryków oraz zaufanie do współsiostry lub współbrata w formacji – o 5,07% u sióstr i o 8% u kleryków. Zastanawiające jest, że w obydwu wyborach badane siostry (1%, 0,51%), analogicznie jak klerycy (3%, 11%), sygnalizują minimalne zainteresowanie pomocą specjali-

³¹ Por. B.J. Soiński, *Pomoc psychologiczna w Wyższych Seminariach Duchownych w praktyce*, w: *Poradnictwo psychologiczno-religijne. Teoria i praktyka*, red. J. Makselon, Kraków 2001, s. 136–137; J.B. Soiński, *Poczucie zmiany...*, s. 147.

sty psychologa. Wynika ono prawdopodobnie z przekonania o duchowej specyfice przeżywanych kryzysów³².

Zdecydowana większość badanych sióstr (68,53%) i połowa kleryków (51%) ocenia uzyskaną pomoc jako wystarczającą³³. Siostry stwierdzające niewystarczalność otrzymanej pomocy charakteryzują się istotnie niższą sumiennością ($p < 0,05$). Osobowościowa sumienność jest miarą organizacji, wytrwałości i motywacji w działaniach zorientowanych na cel. Tendencje te mają istotne znaczenie w procesie radzenia sobie z kryzysem. Wydaje się prawdopodobne, że osobom z niską sumiennością zabrakło siły woli i osobistego zaangażowania, koniecznego do wdrożenia otrzymanej pomocy w praktykę życia. Rozwiązanie kryzysu jest zatem interakcją sposobu działania człowieka przeżywającego kryzys oraz pomocy innych ludzi.

Funkcjonowanie człowieka przeżywającego kryzys ujawnia liczne sprzeczności. Z jednej strony sygnalizuje on swoją psychologiczną niezdolność do przyjęcia pomocy i poradnictwa, a z drugiej strony usilnie poszukuje wsparcia. Zjawiska te wydają się wpisane w psychologiczną dynamikę kryzysu, zwłaszcza w fazie ostrej³⁴.

PODSUMOWANIE

Wyniki zaprezentowanych badań empirycznych ujawniły wymiary psychicznego funkcjonowania człowieka powiązane z doświadczeniem kryzysowym na etapie formacji zakonnej oraz dostarczyły przesłanek do wyjaśnienia specyfiki wzajemnych zależności między zmiennymi. Celem badań było najpierw wyodrębnienie tych aspektów osobowości, które mogą być istotne w antycypowaniu zjawisk kryzysowych w trakcie formacji. Następnie badania zmierzały do określenia funkcji kryzysu w procesie zmiany siebie, doświadczanej w trakcie formacji zakonnej. Poszukiwanie zależności między zjawiskami kryzysowymi a sferą osobowości, wydaje się nabierać szczególnego znaczenia zwłaszcza w kontekście dostrzegania pozytywnej funkcji kryzysu w rozwoju człowieka, podejmującego powołanie zakonne. Poszukiwano zatem powiązań cech osobowości z doświadczeniem kryzysu oraz implikacji kryzysu w obszarze poczucia zmiany siebie w trakcie formacji zakonnej. Poziom cech osobowości nie okazał się znaczącym predyktorem doświadczeń kryzysowych – nie pozwala na antycypację jego pojawienia się ani jego typu. Jedynie wysoki poziom ugodowości bardziej predysponuje do przeżywania kryzysu. Zjawisko kryzysu okazało się natomiast czynni-

³² J.B. Soiński, *Poczucie zmiany...*, s. 147, 149; tamże, *Pomoc psychologiczna...*, s. 138.

³³ J.B. Soiński, *Poczucie zmiany...*, s. 148; tamże, *Pomoc psychologiczna...*, s. 137.

³⁴ Por. P. Oleś, dz.cyt., s. 402–404; zob. A. Jacyniak, Z. Płużek, dz.cyt., s. 146–147.

kiem znacząco modyfikującym subiektywne doświadczenie zmiany siebie w trakcie formacji zakonnej.

Uwzględnione w badaniach zmienne nie wydają się wystarczające do wyjaśnienia omawianych zjawisk. Prawdopodobnie analizy innych zmiennych osobowościowych oraz zmiennych środowiskowych mogłyby dostarczyć dodatkowych danych przybliżających zrozumienie kryzysów doświadczanych w okresie formacji zakonnej. Zwłaszcza w obszarze zmiennych specyficznych dla środowiska zakonnego, należałoby poszukiwać istotnych korelatów kryzysów formacyjnych. Mogą one wyznaczać perspektywę nowych, interesujących badań.

BIBLIOGRAFIA

- Arana G., *Significado de la vida religiosa en la actual crisis social*, Confer 1993.
- De Candido L., *Crisi*, w: *Nuovo Dizionario di Spiritualità*, Roma 1982, s. 336–354.
- Drwal R.L., *Adaptacja kwestionariuszy osobowości*, PWN, Warszawa 1995.
- Ebersole P., Flores J., Positive impact of life crises, *Journal of Social Behaviour and Personality*, 5 (1989), s. 45–52.
- Gough H.G., Heilbrun A.B., *The Adjective Check List. Manual*, Consulting Psychologists Press 1980.
- Gough H.G., Heilbrun A.B., *Test Przymiotnikowy ACL*, podręcznik w tłum. A. Jurosa i P. Olesia, Lublin 1990.
- Goya B., *Psychologia i życie konsekrowane*, Warszawa 2004.
- Hays W.L., *Statistics*, Fort Worth: Harcourt Brace College Publishers 1994.
- Jacyniak A., Plużek Z., *Świat ludzkich kryzysów*, WAM, Kraków 1997.
- Juros A. Oleś P., *Struktura czynnikowa i skupieniowa Testu Przymiotnikowego ACL H. G. Gough'a i A.B. Heilbruna (przydatność dla diagnostyki psychologicznej)*, masz., Pracownia Psychometryczna KUL JPII, sygn. 302/1s.
- Lazarus L.S., *Psychological stress and coping process*, McGraw Hill, New York 1966.
- Mc Crae R.R., Costa P.T., *Toward a New Generation of Personality Theories: Theoretical Contexts for the Five – Factor Model*, w: *The Five – Factor Model of Personality. Theoretical perspectives*, J.S. Wiggins (red.), The Guilford Press, New York, London 1996.
- Oleś M., Oleś P., *Test przymiotnikowy Gougha i Heilbruna a Kwestionariusz Osobowości Cattella 16 PF. Analiza współzależności*, „Roczniki Filozoficzne”, (37–38), 4, s. 171–188.
- Oleś P., *Wartościowanie a osobowość. Psychologiczne badania empiryczne*, RW KUL, Lublin 1989.
- Oleś P., *Zjawisko kryzysu psychicznego*, w: *Wykłady z psychologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, A. Januszewski, P. Oleś, T. Witkowski (red.), t. 6, RW KUL, Lublin 1992, s. 397–422.
- Plużek Z., *Psychologia pastoralna*, WITKM, Kraków 2002.
- Prężyna W., *Motywacyjne korelaty centralności przedmiotu postawy religijnej*, „Roczniki Filozoficzne”, 25 (1977), 4, Lublin, s. 7–165.
- Raszczyk E., *Kryzysy w życiu siostr klauzurowych*, w: *Studia z psychologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, P. Francuz, P. Oleś, W. Otrębski (red.), RW KUL, Lublin 1998, s. 251–263.
- Soiński J.B., *Poczucie zmiany osobowości w okresie ścisłej formacji w Zakonach Braci Mniejszych*, ss. 309, Lublin 1996, promotor prof. dr hab. Z. Plużek, seminarium z psychologii klinicznej i osobowości, masz., sygn. AU KUL N. S. d 123, 278–280.
- Soiński B.J., *Pomoc psychologiczna w Wyższych Seminariach Duchownych w praktyce*, w: *Poradnictwo psychologiczno-religijne. Teoria i praktyka*, J. Makselon (red.), 125–140, WN PAT, Kraków 2001.

- Szymoła J., *Lęk i fascynacja. Osobowościowe korelaty lęku i fascynacji w przeżyciu religijnym*, RW KUL, Lublin 1999.
- Zarzycka B., *Psychologiczne komponenty formacji zakonnej*, „Życie Konsekrowane”, 5 (2003), s. 89–100.
- Zarzycka B., *Osobowość i formacja. Psychospołeczne uwarunkowania poczucia zmian w obrazie siebie w trakcie formacji zakonnej*, TN KUL, Lublin 2005.
- Zawadzki B., Strelau J., Szczepaniak P., Śliwińska M., *Inwentarz osobowości NEO – FFI Costy i Mc Crae. Podręcznik*, Wydawnictwo PTP, Warszawa 1998.

PSYCHOLOGICAL CORRELATES OF THE CRISIS DURING THE MONASTIC FORMATION

Summary

The monastic formation is a process of shaping the competence of living a monastic life in which religiousness is a motivating factor. Shaping the competence accentuates the progressive aspect of the formation process – the system of changes leading to a higher quality of monastic life. However, the phases of specific lack of adaptation of the person to external formation structures, i.e. experience of crisis can also be observed in the formation dynamics.

The subject of the presented research is looking for personality correlates of crisis, analysis of interrelations between crisis and the change of oneself which is experienced in the formation process and the characteristics of the ways of coping with crisis during formation. Women practicing the monastic formation in female orders (N=226), aged between 19 and 30 years (M=23,68) constitute the study group. Following methods were applied in the research: The Five-Factor Inventory (NEO-FFI) by P.T. Costa and R.R. Mc Crae, The Adjective Check List (ACL) by H.G. Gough i A.B. Heilbrun, and the Scale for Studying the Monastic Formation by B. Zarzycka.

The research demonstrated the presence of crises during the monastic formation. The most common are crises of trust in people, in vocation and in values. Personality does not constitute a considerable predictor of the experience of crisis – solely the agreeableness scale differentiated the groups. Crisis is a factor which decreases significantly the intensity of the change of oneself experienced during the monastic formation.

Słowa kluczowe: kryzys, informacja zakonna